

İnsan Doğa İlişkisi Tasarımında Radikal Dönüşüm: Derin Ekoloji

Hasan YAYLI*, Refik YASLIKAYA**

* Doç.Dr., Kırıkkale Üniversitesi İİBF SBKY Bölümü Öğretim Üyesi, Email: hyayli@hotmail.com

**Yrd. Doç.Dr., Kırıkkale Üniversitesi İİBF SBKY Bölümü Öğretim Üyesi

Özet

Yeşil düşüncenin ortaya çıkışına ilişkin bugüne kadar pek çok tarihleme çabası olmuştur. Sorunların gözle görünür hale gelmesiyle çevre sorunlarına ilginin başladığı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, 1952 yılında Londra’da hava kirlenmesine bağlı olarak 4000’den fazla insanın ölmesine sebep olan travmatik hadise ya da 1970 yılında Roma Klübü’nün İnsanlığın İkilemi adlı projesinde kullanmak üzere Massachusetts Teknoloji Enstitüsü’ne (MIT) hazırlattığı ve sıfır büyüme teziyle bütün dünyanın dikkatlerini çeken rapor değişik çalışmalarda hem çevre duyarlılığındaki artışın hem de yeşil düşünce anlayışının başlangıcı olarak dile getirilmektedir.

Hangi tarihten başlatılırsa başlasın ekolojik hareket bugüne kadar temel olarak iki ana düşünce akımının temel tezleri üzerinden kendi paradigmalarını geliştirme çabası içinde olmuştur. Sosyalist veya Marksist olarak adlandırılabilir çevreciler çevre sorunlarının çözümü radikal bir dönüşümle ancak kapitalist üretim biçimi terk edilerek çevre tahribatının önüne geçilebileceğini iddia etmişlerdir. Kapitalist paradigma içinde kalarak çözüm arayan çevreciler ise doğanın kaynak havuzu ve atıkları yok etme açısından sürdürülebilirliğini sağladığımız ölçüde çevreyi koruyabileceğimiz düşüncesindedir.

Dikkat edilirse her iki düşünce akımı etrafındaki tartışmalar insan merkezli tartışmalardır. Çevre sorunlarına insan merkezli yaklaşmayan, insan dışındaki doğanın kendi içinde bir değere sahip olduğu fikrinden hareket eden Derin Ekoloji yaklaşımı yukarıda bahsedilen iki temel yolun dışında alternatif bir ekoloji hareketi olarak 1973 yılında Norveç’li filozof Arne Naess’in “The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement. A Summary” adlı çalışmasıyla başlamıştır. Aradan geçen 42 yıl içinde, Derin Ekoloji kendini tanımlarken kullandığı “Ekosofi” ya da felsefesini hayata geçirebileceğini iddia ettiği “Biyo bölgeler” çerçevesinde pek çok tartışmanın nirengi noktasını oluşturmuştur. Tartışmalar büyük oranda bu düşünce akımının Hıristiyanlıktan Heidggerci felsefeye, Taoizm, Budizm ve avcı-toplayıcı kabile dinlerinden Batı metafiziğine, Amerikan Kızılderili kültüründen Avrupa romantizmine, Spinoza’dan 1960’ların karşı kültürüne kadar her şeyden bir miktar bulundurmasından, başka bir deyişle bir “potpori”yi andıran kavramsal ve düşünsel mozaik temelinde yükselmesi üzerinden yapılmaktadır.

Bu çalışma Derin Ekolojiye yönelik tartışmaların kısa bir özeti üzerinden genel bir Derin Ekoloji değerlendirmesi yapma amacındadır. Bu çerçevede “ayakları yere basan” bir ekolojik hareketin Derin Ekoloji üzerinden tanımlanıp tanımlanamayacağı ile 21. Yüzyıl çevreciliğinin ne kadar mistik ne kadar reel öğelere dayanması gerekliliği tartışmanın ana ekseninin oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Derin ekoloji, insan doğa ilişkisi, biyo bölgeler, ekosofi, radikal ekoloji

Radical Transformation in the Human-Nature Perception: Deep Ecology

Abstract

There have been numerous endeavors to date the green thought. As the environmental problems have begun to be apparent in the aftermath of the second world war, the year of 1952, a traumatic incident is noted where more than four thousand people have died due to air pollution in London, while in 1970, Rome Club have initiated within the Project of Predicament of Mankind in collaboration with Massachusetts Institute of Technology (MIT), in which zero growth thesis put forward in its famed report. Both the former and the latter ignited environmental awareness and regarded as the point of origins for the green thought.

Regardless of where it begins from, ecological movements have mainly followed the paths of two movements of thought and tried to develop their paradigms on the basis of these two main thoughts. The environmentalists that named as socialist or Marxist asserts that only through a radical transformation where capitalist way of production is abandoned, the prevention of environmental degradation could be achieved. Whereas the environmentalists who follow the capitalist paradigm believed the protection of environment could be achieved by means of the sustainability in terms of natural resource pool and waste-disposal practices.

If we look closely, both of these two movements of thought are anthropocentric. An alternative ecological movement of thought has proposed in 1973 by Norwegian philosopher, Arne Naess, in his work named, “The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary”. This Deep Ecology approach moves through the commitment to the inner value of the nature aside from mankind and by this way, differs from anthropocentric approaches.

Within forty two years, Deep Ecology has led various discussions. The themes as “ecosophy” which has proposed to define itself and the “bio-regions” conception which put forward to actualize its philosophy could be counted among the reference points of the discussions. Besides, its conceptional and intellectual mosaic has led to critics targeting its “potpourri-like” nature. This stems from the influences on the Deep Ecology from Christianity, Heideggerian philosophy, Taoism, Buddhism to the beliefs of hunters and gatherers and Western metaphysics. The traces of Injun culture, European romanticism and Spinoza could also be chased.

This study aims to evaluate Deep Ecology in general while briefly touches upon the critics in particular. In this framework, it discusses whether it is possible to reach a “grounded” ecological movement of thought through Deep Ecology or not. By doing this, how the balance between the veins of realistic and mystic units of the 21st century environmentalism should be, forms the main axis of the study.

Keywords: deep ecology, human-nature relationship, bio-regions, ecosophy, radical ecology

Giriş

Ekoloji hareketinin yeni bir toplumsal hareket olarak ortaya çıkışı, son çeyrek yüzyıla rastlıyorsa da, hareketin dayandığı insan, doğa ve toplum görüşü geçmişteki birtakım gelenekler ve bilimsel veya sosyal anlayışların birikiminin bir ürünüdür. İnsan üzerinde yaşadığı yerküre ile hesaplaşmaya girdiğinden beri, oldukça uzun bir zaman geçmiştir. Bugün insanın kendi genetik doğası üzerinde bile denemelerin yapılabildiği bir duruma gelinmiştir (Guattari, 2000, s. 7). İnsanoğlunun doğa ile ilişkilerindeki radikal dönüşümün ürünü olan bugünkü batı uygarlığı, ürettiği bu muhteşem (!) sonucun bedellerini tüm insanlığa ödetmiştir/ödetmektedir.

Dönüşüm organik doğa anlayışından mekanik doğa anlayışına geçişle başlamıştır. Bu başlangıç insan-doğa ilişkisinde varoluşun temelini insanı oturmakla kalmamış, onun çevresini oluşturan her şeyi de insanın hizmetkarı olarak ve tahakkümü altındaki eşyalar/metalar olarak tasarlamıştır. Mekanik dünya anlayışı, zamanla aydınlanma dönemine yönelik eleştirilerin Batı toplumlarında yaygınlaşmaya başlamasıyla tarihsellik ifade eden bir görüş olarak görülmeye başlanmıştır (Hampson, 1991, s. 56). Ekolojinin bir bilim dalı olarak gelişmesi ve güçlenmesi, zamanla felsefi düzeyde ekolojik dünya görüşünün de oluşmasını sağlayan önemli nedenlerden biri olmuştur. Oluşan bu ekolojik dünya görüşü, toplumla doğa arasında olan karşılıklı etkileşim ve bu etkileşimin yol açtığı sorunlar üzerinde fikirler geliştirmektedir.

Ekolojik düşünce içinde önemli kavşak noktalarından birini de Derin Ekoloji düşüncesi oluşturmaktadır. Dünya üzerinde yaşayan tüm canlıların birbirlerine ihtiyaçlarından ya da hizmetlerinden dolayı değil içsel, öz varlıkları nedeniyle değerli olduğunu kabulüne dayanan Derin Ekoloji 1973 yılında Norveç’li filozof Arne Naess tarafından ortaya atılmıştır. O tarihten beri üzerinde çok sayıda tartışma yapılan Derin Ekoloji düşüncesine yönelik eleştiriler bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Organik Dünya Görüşünden Mekanik Dünya Görüşüne

16.yy’dan önce bütün diğer kültürlerde olduğu gibi, Avrupa’da da organik bir dünya görüşü hakimdi. İnsanlar küçük, birbirine bağlı birimlerde yaşıyor ve doğanın manevî özelliklere sahip olduğunu düşünüyorlardı (Capra, 1992, s. 54). Ayrıca, maddi olguların karşılıklı bağımlılığına, toplumsal ihtiyaçların kişisel ihtiyaçlara üstün tutulması gerektiğine inanıyorlardı. Ortaçağ bilimi, günümüz biliminden öz olarak çok farklıydı. Aynı anda sağduyu ve inanca dayanıyor, esas olarak da cisimleri tahmin ve kontrol etmeyi değil, onların anlamını, önemini kavramayı amaçlıyordu (Cevizci, 2001a, s. 21).

Bilimsel devrim, Copernicus’un evrenin merkezinde güneşin olduğunu bulması; Ptolemy (Batlamyus) ve İncil’in bin yılı aşkın süreyle bir dogma olarak kabullenilen jeosantrik, yani dünyayı evrenin merkezi kabul eden, görüşün yıkılmasıyla başladı. Ardından Kepler ve Galileo, Copernicus’un teorisini kanıtladılar. Galileo’nun, bilimsel deneyciliği, doğa yasalarını matematiksel lisan kullanarak ifade etmekle birleştirmesi onu modern bilimin babası yaptı (Capra, 1992, s. 54-56). Ancak bilimin temel hedefi olarak doğaya egemen olma anlayışını koyması (Keleş & Hamamcı, 1998, s. 17), O’nu Newton’la birlikte doğayı insanoğluna hizmet etmekle yükümlü gören anlayışın da başlangıcını oluşturacaktır.

Aynı yıllarda İngiltere’de Francis Bacon’un, Galileo’yu tamamlayan fikirleri bilimsel arayışın özünü ve amacını kökten değiştirdi. “Çünkü eski çağlardan beri bilimin gayesi bilim ve irfan,

doğanın düzenini anlama ve onunla uyum içinde yaşamaktı. Bilim, ‘Tanrı’nın yüce şanı için’, veya Çinlilere göre, ‘doğal düzenin yolunda gitmek’ ve ‘Tao’nun akışını izlemek için’ yapıyordu. Başka açıdan bakılırsa, bu fikirler ‘yin’ paralelinde, yani bütünleştirici idi. Bu yaklaşım da bilim adamlarının tavrını ekolojik kılıyordu” (Capra, 1992, s. 56) 17. asırdan sonra bu tavır aksi kutuba kayarak “yang”cı oldu. Dolayısıyla bütünleştirici temel, iddiacı ve kendini kabul ettirici şekle dönüştü. Bacon’dan sonra bilimin amacı, aydınlanmak ve doğayı anlamak yerine, doğaya egemen olup onu denetleyecek bilgiyi elde etmeye evrildi. Bunlar sonucunda günümüzde bilim ve teknoloji anti-ekolojik bir kişilik kazandı (Cevizci, 2001b, s. 15).

“Bacon ampirik (amelî) yönteme dayanan araştırma metodunu ileri sürerken düşüncelerini tutkulu hatta garazlı terimler kullanarak açıkladı. Örneğin, ona göre doğa, ‘başiboş dolaşmalarında kısıtılıp avlanmalı’ idi, ‘hizmete mecbur edilmeli’ ve ‘köle’ yapılmalı idi. Doğa ‘dizgin altına alınmalı’, ve ‘sırları işkence ile zorla ortaya çıkarılmalı’ idi (Capra, 1992, s. 56). Gökberk, Bacon’un dişi olarak algıladığı doğaya lâyük gördüğü bu muameleyi, “bilimsel düşüncede giderek etkili olan ataerkil tesirin çok güzel bir örneği” olarak nitelendirir (1999, s. 157). Böylece o döneme kadar “besleyici bir ana” gözüyle bakılan doğa, Bacon’un yazılarıyla radikal şekilde değişti ve hemen ardından gelen Descartes ve Newton gibi iki dev ismin vurduğu bitirici darbeler, Bilimsel Devrimin doğaya eski bakış açısını tamamen silip götürdü (Hampson, 1991, s. 57).

Descartes’a göre maddesel evren bir makine olduğundan, maddede amaç, hayat ve manevilik söz konusu olamazdı. Doğanın işleyişi mekanik kurallara tabi olduğu için, maddesel âlemdeki her şey, onu oluşturan parçaların düzeneği ve hareketi ile açıklanabilirdi. Bu yaklaşım, 20. yy. fiziği esastan bir değişiklik getirinceye kadar, bilimsel gözlemciliği ve doğal olguları, ifade eden tüm kuramların şekillenmesini etkiledi (Capra, 1992, s. 61).

Newton’un, Descartes’i tamamlayan, doğanın matematiksel formülasyonunu ifade eden teorisi, ampirik deneylere dayanan bilimsel metodun kesin üstünlüğünü sağlamıştır. Bu gelişme doğal olarak sadece doğaya değil aynı zamanda dine karşı da bir duruşu zorunlu hale getirmiştir. Sonuçta bilim seküler bir din haline dönüşürken düşüncede de Kartezyen bakışın hakimiyeti başlar.

Doğanın bir organizma yerine bir makine olarak görülmeye başlanması, insanların doğal çevreye yönelik tavırlarını da kuvvetli bir şekilde etkiledi. Ortaçağlarda bakış açısı organik iken, dayandığı temel sistem, ekolojik davranışa yatkındı. Dünyanın yaşayan bir organizma ve besleyen bir ana biçiminde imgelenmesi (tasvir edilmesi), insanların eylemleri üzerinde dizginleyici bir unsurdu. Kişi anasını kolayca katledemez, bağırsaklarını altın için deşemez veya vücudunu sakatlayamazdı (Capra, 1992, s. 61). Ama bilimin gelişmesi ve makineleşmesi ile doğayı koruyacak son sınırdan ortadan kalktı, kültürel engel yok oldu. Mekanik Kartezyen anlayış “Batı kültüründe doğayı kullanmak ve sömürmek için adeta bilimsel bir yetki haline geldi. Böylece bilimsel bilgi ‘kendimizi doğanın efendisi ve sahibi’ yapmak amacıyla hizmet için kullanıldı” (Cevizci, 2001b, s. 155).

19. yy.da bilim adamları evrenin mekanistik modelini fizik, kimya yanında biyoloji, psikoloji ve sosyal bilimlerde de özenle işlediler. Bunun sonucu makine-dünya giderek daha karmaşık ve esrarengiz bir yapı hüviyetini kazandı. Genişleyen uygulama alanları neticesinde yeni buluşlar, yeni bakış açıları 20. yy’ın bilimsel devrimlerinin önünü açtı. Klâsik bilim artık onunun başlangıcına gelmişti (Simonnet, 1993, s. 9-10)

Ekolojik Düşüncenin Ortaya Çıkışı

Aydınlanma döneminin iktisadi anlayışının büyüme fikri ile özdeş hale gelmesi Merkantilistlerden itibaren şekillenmeye başlamıştır. Zenginliğin kaynağını altın biriktirmekte gören Merkantilistler ülkelerin zenginleşmeleri için dış ticaret dengesini artı değerde tutacak bir altın birikimini zorunlu saymaktadır. Ancak bir ülkenin zenginliğinin başka bir ülkenin fakirleşmesine bağlı olduğu bu düşünce fizyokratlar tarafından eleştirilmiştir (Görmez, 1997, s. 31). Fizyokratlara göre asıl zenginlik topraktır. Aşırı ticareti eleştiren Fizyokratların, toprağı zenginliğin kaynağı olarak görmeleri bakımından ekolojik düşüncenin temellerini attıkları söylenebilir. Fizyokratlardan önemli ölçüde etkilenen Adam Smith de zenginliğin kaynağını emek ve doğal kaynaklarda görmüş olması bakımından ekoloji düşüncesi içinde zikredilebilir. Ancak Smith doğal kaynakların sınırsız olduğu varsayımı noktasından ve büyümeye ve kalkınmaya verdiği önemden dolayı ekoloji düşüncesinden ayrılır. Smith'in bu noktadaki eksikliğini doğal kaynakların sonlu ve sınırlı olduğu noktasındaki tespiti ile Malthus tamamlayacaktır (Miller, 1995, s. 29-31).

Ekolojik düşüncenin doğuşunda Thomas Malthus'un da önemli katkıları olmuştur. Malthus gerek Merkantilistlerin gerekse Fizyokratların temelde büyümeye-zenginliğe yaptıkları vurguyu yerle bir edecek bir gerçekliği ifade etmiştir. O zamana kadar, zenginliğin kaynağı olarak görülen altın ve toprak, sonsuz ya da sınırsız olarak düşünülmekteydi. Oysa Malthus'un kaynakların sonluluğu ve doğal kaynakların sınırı ile ilgili bulguları (Görmez, 1997, s. 73), mekanik iktisadi görüşün temel varsayımlarını kökten reddederek büyümenin ve sürekli gelişmenin sınırlılığını ortaya koymuştur. Doğal kaynakların sınırlılığına karşılık yapılacak çalışmalarla artırılabilir olduğunu da ifade eden Malthus, bu kaynakların tüketicisi olan insanların doğal kaynakların artışından daha hızlı bir katsayı ile çoğaldığına değinerek, doğal kaynakların insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için nüfus artışının da sınırlandırılmasını istemektedir. Doğal Kaynakların sınırlılığı noktasında ekolojik düşüncenin gelişimine yaptığı katkı, bu bulgunun kullanım alanı olarak geliştirdiği "hayatta kalmak için mücadele" (Capra, 1992, s. 122) fikri noktasında ekolojik düşünceden uzaklaşmaktadır. Sınırsız ihtiyaçların karşılanma alanı olan doğa, bu sınırlılığı nedeniyle tüm ihtiyaçları karşılayamayacak ve ancak hayatta kalmak için yapılacak mücadelede güçlü olanlar ayakta kalabilecektir. Malthus kendi başlarına bırakıldıklarında, insan nüfusunun çok hızlı arttığını hesaplamıştı. Her yirmi beş yılda sayıları iki katına çıkıyordu. Ancak besin kaynakları hiçbir şekilde bu hızla çoğalmıyordu. Malthus nüfusun kıtlık, savaş, hastalık ya da zor aracılığıyla dizginlenmedikçe, geometrik olarak, besin kaynaklarınsa aritmetik olarak arttığını gösterme iddiasındadır (Pepper, 1984, s. 93). Bu durumda insan nesli sürekli olarak bir açlık tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Nüfusları kontrol altında tutan başlıca etkenler ise savaş, kıtlık ve hastalık gibi felaketlerdi. Kısacası bazı insanların yaşayabilmeleri için diğerlerinin ölmesi gerekiyordu. Var olma, "sürekli savaş" anlamına geliyordu (Marshall, 1999, s. 470).

Bu düşünce zamanla sosyal Darwinizm ile birleşerek kapitalizmin meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Darwin'in evrim ve doğal seleksiyon kuramlarının oluşmasında Malthus'un etkisi çok önemli olmuştur. İngiltere'de fakirliğin hüküm sürdüğü bir dönemde nüfusu ve nüfus artışını fakirliğin sebeplerinden biri olarak gören ve o dönemde İngiltere'de uygulanmakta olup, fakirlere devlet bütçesinden yardımı öngören kanuna karşı çıkan Malthus'un tamamen ekonomik endişelerle ileri sürdüğü bu iddiadan Darwin, kendine natürel seleksiyon kuramını oluşturdu (Simonnet, 1993, s. 13). Bu kurama göre, eğer bir canlı kendisi için herhangi bir şekilde yararlı olacak bir değişikliğe uğrarsa, hayatın karmaşık ve

kimi zaman değişen koşullarında hayatta kalmak için daha büyük bir şansa sahip olacak ve böylece doğal olarak seçilmiş olacaktır (Foster, 2001, s. 249).

Darwin'in 1859 yılında yayınladığı "Türlerin Kökeni Üzerine" adlı kitabında geliştirdiği evrim teorisinin ekoloji açısından önemi "çevrenin canlılar üzerindeki etkisini" ortaya koymasındır. Darwin tabiattaki bütün canlıların birbirleriyle ve cansız doğayla ilişki içinde olduğunu ortaya koyarak ve bunların birbiri ile uyum ve denge içinde olduğunu belirterek ekoloji düşüncesine önemli katkılar sağlamıştır (Görmez, 1997, s. 73). Darwin'in doğadaki türler arasında var olduğunu ifade ettiği metabolik ilişki (uyum ve ahenge dayanan, işbölümü ve hiyerarşiyi reddeden bir ilişki) daha sonra Marx dahil bir çok düşünürü önemli ölçüde etkilemiştir (Hellman, 2001, s. 112-113).

Ekolojik düşüncenin doğuşunda modernite eleştirilerinin ayrıcalıklı bir yeri vardır (Görmez, 1997, s. 72). Aydınlanma ve modernliğin ilk eleştirilerine Rousseau'da rastlamak mümkündür. Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi Teorisini geliştirirken varsaydığı doğal haldeki uyum ve ahenkli yapı ekolojik düşüncenin izlerini taşır. Ayrıca doğaya müdahalelerin sadece insan ihtiyaçlarına yetecek kadarıyla sınırlandırılması (Sabine, 1969, s. 273) (Gökdayı, 1997, s. 178-182), doğal ve suni ayrımı gibi fikirlerini de bu çerçevede düşünebiliriz. Bazı yazarlarca Rousseau'nun "doğanın basit dürtülerine uygun bir yaşamı savunduğu" (Lane & Clark, 2006, s. 62) da iddia edilmektedir.

Aslında bir aydınlanma düşünürü olan Marx, Moderniteye yönelik eleştirel bakışı ve geliştirdiği emek ve yabancılaşma kategorileri ile klasik aydınlanma düşünürlerinin dışına çıkmayı başarmış bir düşünür olarak dikkat çekmektedir (Miller, 1995, s. 108-109). Marx düşüncesindeki tarih anlayışı, doğayı diyalektik süreçle açıklaması gibi unsurlar O'nu ekolojik düşüncenin referans noktalarından biri yapmıştır. "Marx'a göre "doğa insanın inorganik bedenidir, bizzat insanın kendisinden başkası doğadır ve insan doğada yaşar ... O halde insan doğanın bir parçası olduğu için kendi kendisi ile bağlantılıdır". Fakat, 19.yy kapitalizminin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan doğa-insan bölünmesi, metabolizmada 'onarılmaz bir yarılma' yaratmıştır" (Capra, 1992, s. 230). Diğer taraftan Marx'ın düşüncesinde merkezi önemde olan insanın doğadan yabancılaştırılmasına yönelik eleştirileri de (Foster, 2001, s. 37) onun ekoloji düşüncesine yaptığı katkılardan biri olarak değerlendirilebilir. Marx'ın bu tespitleri onu bazılarınca "ekolojinin babası" olarak tanımlanmasını sağlamıştır (Görmez, 1997, s. 72)

Marx moderniteyi sorgularken, fizik ve doğa bilimlerinde yaşanan bazı gelişmeler de aydınlanmanın temellerini oluşturan temel varsayımları yok etmekteydi. Aydınlanma ile ortaya çıkan mekanik dünya tasarımına en büyük darbeyi indirerek yeni bir bilimsel devrim yaratanlar modern fizikçiler olmuştur. Bu yeni bilimsel devrimin temel yaklaşımı ekolojik düşünceye önemli bir altyapı sağlamıştır. Newton'cu mekanik düşüncenin boyut değiştirilmesi ve yeniden ele alınması Einstein tarafından yapılmıştır. Geçmişteki ekolojik düşüncelerin ileri sürdüğü fikirler ile Einstein'ın İzafiyet Teorisi, Aydınlanmadan ekolojik düşünceye geçişi hızlandırmıştır. Çünkü İzafiyet teorisi, mekanistik kartezyen dünya görüşünün aksine organik, bütüncül ve ekolojiktir. Einstein tabiatın temelde uyumlu olduğunu (Görmez, 1997, s. 74), evrenin çok sayıda nesnenin bir araya geldiği bir makine şeklinde tasarlanamayacağını, bunun yerine parçaları birbirleri ile özden ilişkili olan ve ancak kozmik bir sürecin kalıpları şeklinde anlaşılabilen, bölünmez ve dinamik bir bütün olduğunu söyler (Capra, 1992, s. 98)

Ekolojik düşünceye önemli katkıları olan bir başka görüş ise sistem teorisidir. Sistem ortaklaşa bir amacı gerçekleştirmek üzere bir bütün olarak davranan ilişkili parçalardan oluşan

bir bütündür. Dış çevreden girdi alır ve bunları bir şekilde dönüştürerek bunları tekrar çevreye verir. Bütün sistemleri kapsayan ve açıklayan Genel Sistem Kuramı (General Systems Theory), biyomedikal kökenli ve çeşitli bilim dallarında uzmanlık çalışmaları yapmış Ludwig von Bertalanffy tarafından geliştirilmiştir. Bertalanffy'nin geliştirdiği sistem teorisi genel anlamda mekanikçi olarak tanımlanmakla birlikte insan-doğa ilişkilerine bir sistem örgüsü içinde, bütüncül bakış geliştirmiş olması ve dolayısı ile tabiatta var olan her şeyin birbirini etkilediği düşüncesini tartışması açısından ekolojik düşüncenin tarihi açısından son derece önemlidir. Genel sistem teorisinde sistem; birbirleri ile ve yaşamımızın bağımlı olduğu bizi çevreleyen eko-sistemler ile sürekli karşılıklı etkileşim içinde insanoğlunun ve sosyal kurumların oluşturduğu yaşayan bir yapı olarak görülmüştür. Sistem yaklaşımının doğrusal olmayan bu kavrayışı ekolojik bilincin özünü oluşturmuştur (Capra, 1992, s. 304-306).

Buraya kadar zikredilen düşün insanların hiç biri ekolojik bir dünya tasavvuru oluşturmak kaygısı ile kendi düşünce sistemlerini oluşturmamışlardır. Bu düşün insanların oluşturdukları düşünce sisteminde yer alan ekolojik kısıtlar daha sonraki ekolojik düşüncelerin oluşması ve ekolojik hareketlerin gelişimi için önemli bir hareket noktası olma özelliği taşımaktadır. Buna rağmen ekolojik düşüncenin doğuşuna katkı sağlayan ve yukarıda bu katkılarını kısaca özetlediğimiz düşünürlerin öncelikli amaçları moderniteyi ve Aydınlanma ile ortaya çıkan yeni bilimsel düşünceyi eleştirmek olarak kendisini gösterir. Bu dönemdeki düşünürler eleştirdikleri mekanik dünya görüşüne dayalı bilim anlayışının yerine önerdikleri yeni modeller sayesinde ekolojik düşüncenin doğuşuna katkı sağlamışlardır. Çalışmamız açısından fikirlerine başvuru olan bu bilim adamlarının ekolojik sorunlarla ilgilenmemiş olmaları ya da çalışmalarında ekolojik bir dünya görüşü üretme çabasını doğrudan taşımamış olmaları onların ekolojik düşünceyi önemsemediklerini göstermemektedir. Bu durum, sadece kendi dönemlerinde ekoloji sorunsalının henüz kendisini göstermemiş olması kaynaklıdır.

Ekolojik sorunsalın kendini hissettirmeye başlaması ile birlikte bu sorunun çözümü yönünde ortaya çıkan görüşlerin iki ana kategoride değerlendirilmesi mümkündür. Adına çevrecilik ya da çevre korumacılık diyebileceğimiz birinci görüşe göre, insan yaşamını doğrudan ilgilendiren sorunların çözümü, sorunların kaynağına inmeden, insan-doğa ilişkisinde kökten bir değişim yerine, var olan sistemin olanakları içerisinde yürütülecek reformist bir takım çabalarla çözülebileceğini varsayımına dayanmaktadır. Bu çerçevede çevre korumacıların daha çok çevre sorunlarının insan yaşamı üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerin kısa vadede yarattığı sonuçlarla ilgilendiği söylenebilir. Ekolojizm kavramı ile ifadelendirilen ikinci görüş ise, en temelde insanın doğa ile kurduğu ilişkiyi sorunsallaştıran, çevre sorunlarının sadece insanlar üzerindeki etkisi ile değil aynı zamanda diğer varlıklar üzerindeki etkisini de değerlendirmeye katan, dolayısıyla, kavramın türetildiği ekoloji kelimesinin ima ettiği bütüncül bakış açısına sahip yaklaşımları tanımlamak için kullanılır.

Başka bir deyişle ekolojizm tekil sorunlar yerine büyük resme odaklanan boyutuyla dikkat çekmektedir. Ekolojistler, her şeyden önce, insan-doğa ilişkisine dair yeni bir tanımlama ile ekolojik krizin aşılabileceğini söylerler. Bu boyutu ile ekolojizm topyekün bir paradigma değişimi içermesi bakımından çevrecilikten ayrılmaktadır. Bu ayrılığın boyutu "Andrew Dobson'un ifadesi ile aynı ideolojik hattın hafifletilmiş versiyonu olmaktan uzaktır, dolayısı ile aynı aileye de üye olamazlar" (Şahin, 2003). Zira çevrecilik mevcut paradigma içinde kalarak bu paradigmaya dayanan üretim ve tüketim biçimlerinden kaynaklanan çevre sorunlarının bazı reformist çözümlerle bertaraf edilebileceğini, insanın teknoloji üretme kapasitesinin çevre sorunlarını ortadan kaldırmaya kabil olduğunu düşünmesine karşın,

ekolojistler sonuç odaklı bu tür bir yaklaşımın sorunu çözmeye asla yetmeyeceğini, bunun için de mevcut üretim ve tüketim biçiminin sorgulanmasının gerekliliğini savunurlar. Diğer taraftan bu savunu yeni bir insan-doğa ilişkisi tasarımı da içermek zorundadır ki bu durum da mevcut paradigmanın topyekün reddi ve yerine yeni bir paradigmanın inşasını gerektirir. Ekolojistler bunu yaparken “Dobson’ın, ideolojilerin temel özellikleri olarak ortaya koyduğu, toplumun analitik tanımını yapma, alternatif bir toplum önerme ve politik eylem için program önerme özelliklerini içeren bir düşünce sistemi de önermektedirler” (Şahin, 2003). Ekolojizmin bu niteliği onu radikal ekoloji olarak da betimlememize imkan vermektedir. Radikal ekoloji düşünceleri bir çok noktada ortak paydaya sahip olsa da önerdiği siyasal, ekonomik ve sosyal sistemler bakımından birbirlerinden önemli farklılıklar içermektedir. Belki de bu farklılıklar değerlendirildiğinde radikal ekolojik hareketler içinde “en radikal” olanı derin ekolojidir.

Derin Ekoloji

Derin ekolojinin kurucusu İsveçli düşünür Arne Naess’tir. Naess’ten sonra derin ekolojinin gelişimine en çok katkıda bulunan iki akademisyen Bill Devall ve George Sessions’tur. Devall ve Sessions yaptıkları çalışmalarında yaşanan ekolojik krizin insanların bilinç ve algılama düzlemlerindeki krizin bir yansıması olduğunu ve bunun ancak doğayı ve doğal değerleri algılayış biçimimizde yapılacak köklü değişimlerle aşılabileceğini savunmuşlardır (Duran, Demirer, & Torunoğlu, 1997, s. 115). Derin ekolojistlere göre, doğayı oluşturan tüm unsurlar insan türüne sağladıkları kullanım değeri ile değil, salt var oluşları itibarıyla bir değere sahiptir. Dolayısıyla derin ekoloji, insan dışındaki doğanın kendi içinde de bir değere sahip olduğu fikrinden hareket etmektedir. Bu çerçevede modern görüşlerin birçok argümanını reddeden derin ekolojiye göre insan, hayatın birçok öznesinden sadece biridir. Bu görüş temelde, doğanın kendi içindeki değer farkındalık ve doğa ile insan arasındaki benliğinin “bir”liğine ilişkin derin ekolojik bilinç üzerinde durmaktadır (Önder, 2003b, s. 149). Derin Ekoloji, ekolojik krizin sebebini, liberal kapitalizm ve marksizmi de içeren, önde gelen modernlik ideolojilerinin merkezinde olan insan-merkezli anlayışın sonucu olarak görmektedir. Derin ekoloji anlayışı kendinden önceki ekoloji anlayışını “reformist” yargısıyla damgalamakta ve bu açıdan kendisinin radikal bir tavrı benimsediğini iddia etmektedir. (Ferry, 2000, s. 99)

Derin Ekoloji, doğayı ve insanı birbirinden ayırt eden ve farklılaştıran insan-merkezci görüşleri tamamen reddeden bir bakış açısı sunmaktadır. Başka bir deyişle insanı ve doğayı birbirinden ayıran ve farklılaştıran insan-merkezci düalizmi reddeder; insanı ve doğayı bir bütün olarak ele alır (Pepper, 1984, s. 17). Doğayı bir birinden bağımsız olan nesnelere değil, karşılıklı bağımlı ve bağlantılı olgular ağı olarak değerlendirir. Manes’e göre, Copernicus devriminin yer merkezli dünya görüşünü tasfiye etmesi gibi, derin ekoloji de insan merkezli dünya görüşünün yıkılışına işaret eder (Manes, 1990, s. 141). Derin Ekoloji hareketi, çevre problemlerini mevcut sosyo-ekonomik ve politik sistemleri eleştirmeden çözülebilecek teknik problemler olarak gören çevreciliğe alternatif bir yaklaşımdır. Arne Naess’in “Gölge Ekoloji” olarak adlandırdığı çevreciliğin aksine temel amacı gelişmiş ülkelerdeki insanların sağlığı ve refahı değildir. İnsan toplumundaki sosyo-ekonomik ve politik yapılarda ‘kökten’ değişimle ilgilenir.

Derin Ekoloji İlkeleri

Arne Naess ve George Sessions'ın üzerinde anlaşarak formüle ettikleri derin ekolojinin ilkeleri şu sekiz noktada toplanmaktadır: (Naess, 1986, s. 68) (Önder, 2003b, s. 153)

(1) Yeryüzündeki insanların ve insan olmayan hayatın iyi durumda olması ve serpilip gelişmesi, içsel bir değere sahiptir. Bu değerler, insan olmayan dünyanın insanın amaçları için yararlı olmasından bağımsızdır.

(2) Hayat formlarının zenginliği ve çeşitliliği, bu değerlerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunur. Bu zenginlik ve çeşitlilik, aynı zamanda kendi içinde değerlidir.

(3) Hayati ihtiyaçlarını karşılamak dışında, insanların bu zenginliği ve çeşitliliği azaltmaya hiçbir hakları yoktur.

(4) İnsan hayatının ve kültürlerinin serpilip gelişmesi, insan nüfusunun ciddi ölçüde azaltılmasıyla mümkün olabilir. (insan dışındaki canlıların da nüfusu azalmalıdır.) İnsan olmayan hayatın serpilip gelişmesi de daha az bir insan nüfusunu gerektirir.

(5) Hali hazırda, insanın insan olmayan dünyaya müdahalesi aşırı düzeydedir ve durum kötüleşmektedir.

(6) Dolayısıyla politikalar değişmelidir. Değişen politikalar, temel ekonomik, teknolojik ve ideolojik yapıları etkileyecektir. Böyle bir değişikliğin getireceği sonuç, mevcut durumdan derin bir biçimde farklı olacaktır.

(7) İdeolojik değişiklik, gittikçe yükselen bir hayat standardını hedeflemekten ziyade, esas olarak hayatın niteliğini değerli kılma (içsel değer taşıyan konumlarda yer alma) yönünde olacaktır. Büyüklük/irilik ile yücelik arasındaki farka ilişkin derin bir bilinç oluşacaktır.

(8) Yukarıda ifade edilen hususlara katılanlar, gerekli değişiklikleri gerçekleştirmeye çalışmakla doğrudan ya da dolaylı olarak yükümlüdürler.

Bu temel ilkeler incelendiğinde şu değerlendirmeleri yapabilmek mümkündür.

Derin ekoloji ilkelerinde ilk göze çarpan şey derin bir mistisizmdir. Mistik görüşlerin ortak ekseni varolanların aynı gerçekliğin değişik görünüşleri olmakla birlikte, özce bir olduğu vurgusuna dayanır. Yardımcı bu yaklaşımı "ekosistemin tüm varlıklarının aynı enerjinin değişik görünüşleri olarak algılanması (2006, s. 39) olarak değerlendirmektedir.

Derin ekoloji çalışmanın ilk bölümünde ortaya koyulan mekanik dünya görüşüne dayanan paradigmadan kopuşun zorunlu bir gereklilik olduğunu da ortaya koyarken Bertalanffy'nin sistem yaklaşımından ve Malthus'un nüfusa ilişkin görüşlerinden de belirgin bir biçimde etkilenmişlerdir.

Derin ekoloji, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi bir yararlanma ve dolayısıyla araçsal değerlilik mevhumu üzerine inşa edilmesine şiddetle karşı çıkarken bu iki aktör arasındaki ilişkiyi metabolik bir ilişki olarak tanımlarken de Darwin ve Marks'tan etkilenmişlerdir.

Şüphesiz ki Naess'in Derin Ekoloji yaklaşımı büyük oranda felsefi bir yaklaşımdır. Hatta Naess kendi felsefesini kendinden öncekilerden ayırmak için özel bir terminoloji de kullanmış ve kendinden önce ekoloji olarak yapılan adlandırmaya "Ekosofi" adını vermiştir. Naess, ekosofi kavramını şu şekilde tanımlamaktadır.

“... Derin Ekoloji Hareketi evren hakkında temel inanç ve varsayımlarla uğraşır. Derin Ekoloji Hareketi'nin ilkelerini dile dökerseniz, bütünsel bir görüş elde etmiş olursunuz. Bu noktada 'bütünsel görüş' teriminin temel bir önemi vardır. Derin Ekoloji Hareketi bütünsel bir görüştür. Temel varsayımlarımızı, yaşam felsefemizi ve gündelik yaşamdaki kararlarımızı kapsar. Ben bu bütünsel görüşü, bir bilim olarak ekolojiden ayırmak amacıyla 'ekosofi' diye adlandırıyorum. Sophia Yunancada bilgeliği anlatır. Yani ekosofi, eko-bilgelik demektir ve bilgelik de daima pratik yaşamla ilintili olmuştur.” (Naess, 1994, s. 13).

Yeryüzünü temel alan bir bilgelik olarak tanımlanan ekosofi, evrene ve hayata ilişkin inanç ve varsayımlarla uğraşmakta, çevre sorunlarına da bu açıdan yaklaşmaktadır. Bireylerin hayat tecrübelerine, sezgilerine ve ekolojik bilinçliliği içeren doğaya dayanan derin ekoloji, sadece doğayı korumaya yönelik bir hareket olmanın dışında insanın yeryüzündeki varoluşuna ve 'hayatın anlamı üzerinde tutulmuş bir ışık' olarak nitelendirilmektedir. Ekosofisine 'Ekosofi T' adını veren Naess, burada Spinoza, Tao ve Budizmden etkilenmiştir. Derin ekolojinin daha önce belirtilen sekiz ilkesi nihai olmayıp, sondan bir önceki ilkedir ve Ekosofi T'nin nihai ilkesi 'kendini gerçekleştirme ilkesi' ve 'biyosferik eşitlik' ilkesidir (Önder, 2003a, s. 156-157)

Kendini gerçekleştirmeyi Naess dar, bireysel bir anlamda kullanmadığını belirterek onun gezegendeki tüm yaşam formlarını, onların bireysel benlikleriyle birlikte kucakladığını söyler. Evrensel bir ortak yaşam vurgusu eşliğinde bunun günlük dildeki karşılığı ise “Yaşa ve Yaşat”tır. Çünkü insanın kendini gerçekleştirmesi arttıkça artık öz benliğini aşarak kendini diğer canlılarla tanımlamaya başlar. Bu, diğer canlıların yaşamlarında minimum zorlamanın olduğu hayat şartları için çalışmak anlamına gelir (Naess, 1986, s. 413)

Kendini gerçekleştirme, insanın doğayla arasındaki bağımlılık ilişkisini anlamasını sağlarken, biyosferik eşitlik bütün organizmaların ve varlıkların birbirine bağlı bir bütünün üyeleri olduğunu dolayısıyla eşit içsel değere sahip olduklarını ifade etmektedir (Des Jardin, 2006, s. 421). Bu değerden ötürü, insanın diğer canlı türlerinin yaşamına ve yaşama alanına ve kendilerini kendi doğal tarzlarına göre geliştirme hakkına müdahalesini en az düzeyde tutmasını ve gereksiz öldürme ve kullanmalardan kaçınmasını ifade etmektedir. (Önder, 2003a, s. 158) Mutlak bir eşitliğe değil de ilkece bir eşitliğe işaret eden biyosferik eşitlik, insanın hayati olmayan ihtiyaçlarıyla insan dışındaki varlıkların hayati ihtiyaçları arasında bir çatışma olması durumunda bunların karşılaştırılması gerektiğini ifade etmektedir.

Derin Ekolojiye Getirilen Eleştiriler

Derin ekoloji ekolojik yaklaşımlara olduğu kadar felsefeye de yeni bir bakış getiren 20. Yüzyılın son çeyreğinde en fazla tartışılan konulardan biri olmuştur. Felsefecilerden doğa bilimcilere, teologlardan teknik bilimcilere kadar pek çok kişi Derin Ekolojiyi türlü yönleriyle analiz etmişlerdir. Bu çerçevede Derin Ekolojiye yöneltilen önemli eleştirileri Önder şu başlıklar altında toplamaktadır. (2003a, s. 184-186)

-“Derin ekoloji, bilimsel bir disiplin yada meşru bir felsefeden ziyade seküler bir din oluşturmak amacındadır ve mistik bir yönelişi ifade etmektedir. Harekete insanın meşru ihtiyaçlarını görmezden gelen bir 'yeşil bağınazlık' hakimdir.

-Derin ekoloji, ileri derecede bir eklentisizme saplanmıştır. Düşünce sepetinde, Hıristiyanlıktan Heidggerci felsefeye, Taoizm, Budizm ve avcı-toplayıcı kabile

dinlerinden Batı metafiziğine, Amerikan Kızılderili kültüründen Avrupa romantizmine, Spinoza'dan 1960'ların karşı kültürüne kadar her şeyden bir miktar bulunmaktadır. Bir "potpori" yi andıran kavramsal ve düşünsel mozaik temelinde yükselmektedir.

-Derin ekolojistler, biyosferdeki her varlığın eşit haklara sahip olduğu düşüncesini ileri sürerken, insana ait sosyo-politik kategorileri doğaya yansıtıklarının ve bu anlamda insan-merkezcilikle malul olduklarının farkında değildirlir.

-Derin ekolojistler yaban doğa/hayat ile insan merkeziliği karşıtlık içinde ele almaktadır. Ancak, insanın aynı zamanda bir hayvan olduğunu görme konusunda başarısızdırlar. Yaban hayat kavramları, etno-merkezci ve insanı dışlayan bir niteliğe sahiptir. Oysa dünyanın ve bugünün yerli halkları, binlerce yıldır yaban hayatının içinde varola gelmiştir.

-Derin ekoloji gerçekte yüzeyseldir. Doğa düzeyinde bir eşitlik fikrinden hareket etmektedir, ama toplumsal eşitsizlik, yoksulluk, kent varoşları, ırkçılık gibi konularda hiçbir şey söylememektedir. Daha önemlisi, bu sorunlarla ekolojik sorun arasında bir ilişki kurmamaktadır.

-Derin ekoloji, Malthusçu (yeni Malthusçu) bir saplantıyla nüfus fazlalığını temel bir sorun olarak görmektedir. Oysa asıl sorun, dünyanın nüfusunun artması değil, tüketimin fazlalığıdır. Kuzey ile güney arasında tüketim açısından ciddi bir dengesizlik söz konusudur. Kuzeydeki insanlar güneydekilere göre 40 kat fazla tüketmektedirler. Yani kuzey, 3.2 milyar güneyli yoksulunkine eşdeğer bir tüketime sahiptir. Başka biçimde ifade edilirse, tüketim açısından kuzeydeki bir ailenin ortalama 80 çocuğu vardır. Derin ekolojistler nüfus üzerine yoğunlaşmakta, sorunun temelindeki eşitsiz gelişme üzerinde durmamaktadırlar.

-Derin ekoloji, doğanın bütünüyle "doğal" olduğunu varsaymaktadır. Doğa mesajını bizzat seslendiremeyeceğine göre, doğanın mesajı toplumsal bağlamda şekillenen bir mesajdır. Yani insan nasıl doğanın bir parçasıysa doğa da insanlık tarihinin bir parçasıdır. Doğanın tarihsel ve toplumsal bağlamından soyutlanmış bir "ses" e sahip olduğunu iddia etmek, doğa üzerinde doğrudan etkili toplumsal sorunların üzerini örtmeye yönelik bir çaba olarak görülebilir."

Murray Bookchin, Derin Ekolojiyi "şekilsiz, müphem, kendi kendini sıfırlayan omurgasız şey" olarak tanımlamakta ve onun karşısına sosyal ekolojiyi koymaktadır. Bu ikisi arasındaki farkı ise şöyle açıklamaktadır.

"Derin Ekoloji güneyin (ABD), Hollywood, Disneyland ve yeniden doğuşun, Hristiyanlığın acayip bir karışımı olarak çok yakın bir zamanda paraşütle iniş yaptı. Taoizm'den, Budizm'den, maneviyattan v.d. de kokular var bu karışımda. Öbür yanda sosyal ekoloji esisini radikal ademi merkezietçi düşünce, Peter Kropotkin, William Morris, Paul Goodman gibi bugünkü sınıfsal, cinsel ayrımı gözeten hiyerarşik ve savaşçı bir topluma meydan okuyan kişilerden almıştır. Bu farkları açıkça ortaya koymak gerekir. Derin ekoloji bütün etkin sosyal iddialarına rağmen ekolojik sorunlarımızın kökleri toplumdan ve sosyal sorunlarımızdan olduğunun farkında değil gibiler. Renkilerin beyazlarla, kadınların erkeklerle, zenginini fakirle, sömürülenin sömürenlerle, birinci dünyanın üçüncü dünya ile aynı hakları paylaşıyorlarmış gibi insanlık denilen belirsiz bir türü aşağılayan bir 'özgün günah' vaazı vermektedir." (Porrirt, 1994, s. 62)

Derin Ekolojiye yöneltilen bir başka eleştiri onun normatif niteliğine yöneliktir. Naess derin ekolojinin betimleyici olduğunu ve rızaya dayandığını söylemesine karşın pek çok bilim adamı bunu “ikiyüzlülük” olarak nitelendirmişlerdir. Derin ekolojinin özellikle biyosferik eşitlik ilkesi bu anlamda eleştiriye uğramıştır. Çünkü ilke türlerin dünya üzerindeki sayı ve dağılımlarını gözardı etmektedir. Norton bu durumu şu cümlelerle anlatmaktadır. “120,000inci Kanada geyiğine son Kaliforniya akbalarından biriyle eşit olarak davranılmaz. Makul bir çevresel etik bunu kabul etmez” (Norton, 1991, s. 224).

Derin Ekoloji düşüncesindeki tüm türleri eşitleyici yaklaşımda eleştiriye uğramıştır. Fox, Derin Ekolojistlerin vejeteryan olmaya meyilli olacakları varsayımından hareketle “eğer tüm türler arasında eşitlik varsa sebze yiyebilen bir Derin Ekolojistin dana eti yiyebileceğini de” ironik bir şekilde ifade etmektedir (Fox, 1984, s. 198). Fox “tüm biyotanın (bitki ve hayvan yaşamlarının tümü) hakiki bir değere sahip olduğunu ama hakiki değerde eşit olmadıklarını çünkü deneyim zenginliğinin bir fark oluşturacağını” (s. 198) söyler.

Hintli çevrebilimci Ramachandra Guha ise derin ekolojiyi evrensellik iddialarına karşın bir Amerikan ideolojisi ve vahşi doğal alanları koruma akımının köktenci bir dalı olarak görmektedir. Guha, canlı merkezli ve vahşi doğal alanları koruma politikasının, zengine yoksuldan servet aktarmakla ve yoksulları geniş ölçüde yerlerinden etmekle sonuçlanacağını düşünmektedir (Des Jardin, 2006, s. 430).

Diğer bir eleştiri ise ekofeministlerden gelmektedir. Naess 1972’deki yazısında cinse ait bir terim olarak “erkek (ya da insan)” kelimesini kullanmıştır. Ekofeministlere göre derin ekolojistler erkeğin (insanın) doğa üzerindeki hakimiyetiyle kadının erkekler vasıtasıyla doğa üzerindeki hakimiyetini tarihsel ve felsefi açıdan görememektedir. Naess’in ortaya koyduğu sınıfsız toplum düşüncesi yapaydır ve bir mal olarak doğa ile patriarşik toplumda bir mal olarak kadın arasındaki ilişkiye önem vermemektedir (Merchant, 1992, s. 104).

Sonuç Yerine

Canlı ve cansız tüm öğeleriyle doğayı bir bütün olarak algılamak ve her bir öğeyi bir diğerine katkısı nedeniyle değil de özü itibarıyla değerli kabul etmek ve yaşam biçimlerini buna göre dizayn etmek olarak özetlenebilecek Derin Ekoloji düşüncesi Ekolojik Düşünce içinde önemli bir kavşak noktasını oluşturmaktadır. Ekolojik düşüncedeki klasik “reform mu, dönüşüm mü” tartışmalarının ötesinde getirdiği felsefi yaklaşımla dikkat çeken düşünce pek çok açıdan eleştiriye uğramıştır.

Bu eleştiriler yukarıda özetlenmiştir. Ancak bunları aşan en derinlikli sorun Derin ekolojinin “mevcut” a yöneltilen eleştiriler ve topyekün paradigma değişimi önerisine karşın sistemli bir “yeryüzü cenneti” önermedeki eksikliği olarak kabul edilmektedir. Gerçekten de Derin Ekoloji sistemli bir siyasi program önermemektedir. Bunun temel nedeni de Naes’in Ekosofi-T’yi açıklarken ortaya koyduğu “kendini gerçekleştirme” ve “biyosferik eşitlik” anlayışıdır. Bu yüzden derin ekoloji daha çok bireysel değişim ve buna dayalı olarak yaşam tarzında değişim ile ilgilenmektedir. Bu bağlamda bulunan çözüm biyo-bölgeler olarak adlandırılmaktadır.

Ekosistem modelinden hareket eden biyo-bölgelerde, insan ekosistemin bir parçası olarak görülür ve topluluğun sınırları, ekosistemlerin sınırlarına yani yaşam bölgelerinin sınırlarına göre belirlenir. Bir başka deyişle, biyo-bölgesel ölçek içinde, siyasal ilkeler doğanın insanlara dayattığı temellere dayanır. “Bu ölçekte devsellüğün, merkeziliğin, hiyerarşinin ve tahakküm

ve hükümlerinin buyruklarına değer verilmez.” Bunlar yerine, bir biyo-bölgede, topluluklar arası işbirliği, çevreyle bütünleşme, çeşitlilik ve esneklik söz konusu olur. Topluluklar, siyasal birimler etnik, dinsel özellikler yerine ekosistem üyeliklerine göre tanımlandığından, ailevi, sınıfsal, etnik ve dinsel bağlar önemini yitirmeli, ekosistem üyeliği, kişiliğin tamamlayıcı bir parçası olmalıdır. “Kişi kendini siyasal olarak tanımlanmış şu ya da bu ülkenin değil, şu ya da bu yaşam bölgesinin üyesi olarak görmelidir (Yardımcı, 2006, s. 64)

Ancak biyo-bölgelerin nasıl oluşturulacağı, insanlarla doğanın diğer varlıklarını bırakın diğer insanlar arasındaki ilişkinin hangi normatif düzenle konulacağı, biyo-bölgesel ölçek ile kalkınma amaçlarının nasıl uzlaştırılacağı, siyasal sınırların nasıl ortadan kaldırılacağı gibi pek çok cevapsız soru bulunmaktadır. Bugüne kadarki Derin Ekoloji tartışmaları Naess tarafından 70’li yıllarda ortaya atılan teorinin eleştirisinden öteye gitmemiştir. Bu da Derin Ekoloji düşüncesinin felsefi bir ekotopyadan öteye geçememesine sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

- Capra, F. (1992). Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası. (M. Armağan, Çev.) İstanbul: İnsan.
- Cevizci, A. (2001a). Ortaçağ Felsefesi Tarihi. Bursa: Asa.
- Cevizci, A. (2001b). Onyedinci Yüzyıl Felsefe Tarihi. Bursa: Asa.
- Des Jardin, J. R. (2006). Çevre Etiği. (R. Keleş, Çev.) Ankara: İmge.
- Duran, M., Demirer, G., & Torunoğlu, E. (1997). Radikal Ekolojik Akımlar Üzerine Düşünceler. F. Başkaya içinde, Ve Kirlendi Dünya. İstanbul: Öteki.
- Ferry, L. (2000). Ekolojik Yeni Düzen. (T. Ilgaz, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Foster, J. B. (2001). Marx’ın Ekolojisi Materyalizm ve Doğa. (E. Özkaya, Çev.) Ankara: Epos.
- Fox, W. (1984). Deep Ecology: A New Philosophy of Our Time. *The Ecologist*, 14(5-6), 194-200.
- Gökberk, M. (1999). Felsefe Tarihi. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gökdayı, İ. (1997). Çevrenin Geleceği: Yaklaşımlar ve Politikalar. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı.
- Görmez, K. (1997). Çevre Sorunları ve Türkiye. Ankara.
- Guattari, F. (2000). Üç Ekoloji. (A. Akay, Çev.) İstanbul: Bağlam.
- Hampson, N. (1991). Aydınlanma Çağı. (J. Parla, Çev.) İstanbul: Doğan Kitap.
- Hellman, H. (2001). Büyük Çekişmeler. (F. Baytok, Çev.) Ankara: Tübitak.
- Keleş, R., & Hamamcı, C. (1998). Çevrebilim. Ankara: İmge.
- Lane, J. H., & Clark, R. R. (2006). THE Solitary Walker in the Political World: The Paradoxes of Rousseau and Deep Ecology. *Political Theory*, 34(1), 62-94.
- Manes, C. (1990). Green Rage, Radical Environmentalism and The Unmaking of Civilization. Boston.

- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Ankara.
- Merchant, C. (1992). *Radical Ecology*. New York: Routledge.
- Miller, D. (1995). *Blackwell'in Siyasal Düşünceler Ansiklopedisi II*. (B. Peker, & N. Kıraç, Çev.) Ankara.
- Naess, A. (1986). The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects. *Philosophical Inquiry*, 8(1-2), 402-416.
- Naess, A. (1994). *Derin Ekolojinin Temelleri*. G. Tamkoç içinde, *Derin Ekoloji*. İzmir: Ege Yay.
- Norton, B. (1991). *Toward Unity Among Environmentalists*. New York: Oxford.
- Önder, T. (2003a). *Ekoloji Toplum ve Siyaset*. Ankara: Odak.
- Önder, T. (2003b). *Yeşil Siyaset*. M. Türköne içinde, *Siyaset*. Ankara: Lotus.
- Pepper, D. (1984). *The Roots of Modern Environmentalism*. Croom Helm.
- Porritt, J. (1994). *Yeşil Ruh Yaşayacak*. G. (Tamkoç içinde, *Derin Ekoloji*. İzmir: Ege Yay.
- Sabine, G. (1969). *Siyasal Düşünceler Tarihi II*. (A. Öktem, Çev.) Ankara.
- Simonnet, D. (1993). *Çevrecilik*. (M. S. Şakiroğlu, Çev.) Ankara: İletişim.
- Şahin, Ü. (2003). *Ekolojizmi Çevrecilikten Ayırmak*. *Üç Ekoloji*, 1. 10 04, 2015 tarihinde <http://www.ucekojoloji.net/?p=89> adresinden alındı
- Yardımcı, S. (2006). *İnsan-Doğa İlişkisi Ekseninde Derin Ekoloji ve Toplumsal Ekoloji* (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi). Ankara.